

PRIMERJAVA ADAPTACIJE TUJEGA BESEDJA V RUŠČINI IN SLOVENŠČINI*

Med tujimi jezikovnimi prvinami v slovanskih jezikih najhitreje opazimo neslovanske besede, posebno njihovo mlajšo, mednarodno plast, ki ima svoje korenine večinoma v stari grški in latinski leksikalni osnovi in so jo Slovani sprejemali preko zahodnoevropskih jezikovnih posrednikov (francoščina, nemščina, angleščina), v znanstveni in strokovni terminologiji pa so nastajali in še nastajajo novi izrazi iz grško-latinskega besedotvornega gradiva tudi neposredno.¹ Kljub mnogim skupnim potezam, ki so jih razvili posamezni slovanski jeziki v odnosu do tujega besedja, so izoblikovali do tega pojava tudi svoje individualne posebnosti, ki so utemeljene tako v različnosti glasovnega, leksikalnega in slovničnega ustroja tega ali onega slovanskega jezika, kakor tudi v nejezikovnih (zemljepisnih, zgodovinskih, civilizacijskih, kulturnih, tehničnih, itd.) okoliščinah, ki so pospeševale in usmerjale tok izposojanja tujih besed.

Docela neopazne so za navadnega jezikovnega uporabnika izposojenke iz drugega slovanskega jezika, ki sestavljajo zlasti v mlajših slovanskih knjižnih jezikih precejšen odstotek besedišča, npr. polonizmi v beloruščini in ukrajiniščini, rusizmi v češčini, slovaščini, bolgarščini, srbohrvaščini, makedonščini in slovenščini, čehizmi v poljščini in slovaščini, cerkvenoslovanizmi v ruščini, čehizmi in polonizmi v lužiških jezikih, itd. Zaradi močnega skupnega fonda starih slovanskih leksemov in spričo velike besedotvorne sorodnosti so se te prvine v rastle v domače besedje, tako da ostaja medсловansko besedno »pretakanje« tudi slavistovemu očesu v marsičem zastrto.

Pomembno vlogo pri oblikovanju slovanskih knjižnih jezikov ima tudi tkim. strukturno izposojanje ali kalkiranje; z domačimi prvinami so se polnili tuji besedotvorni in sintaktični vzorci, kar je pripomoglo k razmeroma nagli in vsaj na videz domači množitvi izrazja ter besednih in stavčnih zvez. Ta način ustvarjanja »novega« pogosto srečujemo pri prevajanju iz neslovanskih jezikov; tako nahajamo veliko starocerkvenoslovanskih kalkov po grščini, slovanskih po nemščini, ruskih po francoščini, ipd. Tudi odkrivanje kalkov je skrajno zapleteno in boj proti njim v knjižnih jezikih je bil le deloma uspešen.²

Proučevanje neavtohtonega besedišča je lahko usmerjeno k različnim ciljem, od čisto jezikoslovnih (tudi praktičnih) do kulturnozgodovinskih in socioloških. Tako je npr. Fran Ramovš³ izpeljal svoje ugotovitve o sestavu in naravi glasov v najstarejšem obdobju slovenščine ob skrbni analizi slovenskih imen v bavarskih zapisih in ob slovenskih glasovnih substitucijah romanskih in germanskih

* Referat za VII. kongres Zveze SDJ v Beogradu.

¹ V tem so jeziki bolj ali manj enakopravni; več novih terminov nastane tam, kjer se posamezne znanstvene veje hitreje razvijajo.

² Prim. F. Bezlaj, *Vloga kalkov v slovenščini*. JiS V (1959-60), str. 140-43.

³ *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*. Ljubljana 1936. Str. 13-67.

jezikovnih prvin; Anton Breznik⁴ je z odkrivanjem slovanskih izposojenk v slovenščini pokazal na njihov pomen in vrednost v knjižnem jeziku 19. in na začetku 20. stoletja, poskušal pa je rešiti tudi vprašanje njihove potrebnosti ali nepotrebnosti ter se tako dokopati do karseda »čistega« slovenskega besednega jedra. O vlogi tujk in izposojenk v slovenščini so večkrat razpravljali tudi drugi jezikoslovci,⁵ posebno pa je narastlo zanimanje za njihovo glasovno, pravopisno in morfološko podobo v slovenskem knjižnem jeziku po izidu Slovenskega pravopisa 1950 in SP 1962 ter ob izidu Slovarja slovenskega knjižnega jezika I (1970).⁶

Spričo skoraj tisočletne nepretrgane knjižne tradicije pri vzhodnih Slovanih in številnih nasprotujočih si mnenj in trditev o tujerodnosti (stcksl.) začetkov ruskega knjižnega jezika ter o njegovem poznejšem preoblikovanju, pa zaradi kar preobilne leksikalne ksenofilije⁷ v nekaterih obdobjih (čas Petra Velikega) je razumljivo, da je bilo proučevanje tujih prvin v ruščini precej aktualno.⁸ Nekateri avtorji so se posebej ukvarjali z vprašanjem slovničnega spola tujerodnih samostalnikov v ruščini (in v drugih slovanskih jezikih), s tem v zvezi pa tudi z vkjučevanjem in razvrščanjem tujih samostalnikov v sklanjatvene oblike;⁹ ker je ruščina jezik s »svobodnim« naglasnim mestom in si je izposojala besede iz najrazličnejših tujih naglasnih sistemov, je tudi to dejstvo spodbudilo več raziskav.¹⁰ Studij tujege besedja in njegove adaptacije v ruščini pa ima lahko tudi praktično vrednost pri učenju in poučevanju tega jezika, saj lahko pri najpogostejših skupnih tujkah ugotovimo dokaj trdna glasovna, naglasna in oblikovna razmerja.

Za pravilno interpretacijo razlik, ki jih srečujemo pri istih tujkah v ruščini in slovenščini, je nujno potrebno, da vsaj v obrisih spoznamo nejezikovne okoliščine, ki so vplivale na izbiro izvornega jezika in na takšno ali drugačno prilagoditev tujke. Ruščina je bila v svoji zgodovini v tesnih stikih z vzhodnimi (neslovanskimi) jeziki: s perzijsko,¹¹ s turkotatarskimi jeziki, z ugrofinščino, v zadnjih stoletjih tudi z jeziki Kavkaza in z najrazličnejšimi jeziki Zauralja in severne Azije; v prvih stoletjih staroruske državnosti so bile žive jezikovne zveze s skandinavskimi narečji¹² in na jugu z bizantinsko grščino,¹³ iz katere so prihajale izposojenke v staroruščino neposredno in z začetki pismenstva pred-

⁴ O tujkah in izposojenkah je pisal v več razpravah, gl. bibliografijo v Letopisu AZU, Ljubljana 1947, str. 65–74; pri nas sta se ustalila termina *tujka* in *izposojenka* po nem. Fremdwort in Lehnwort, vendar je ta razmejitev dokaj nejasna, prim. J. Toporišič, SKJ 4, 124.

⁵ A. Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika, 1950-59*; *Rast slovenskega knjižnega jezika, 1951*; *Ljudske izposojenke*, JIS II (1956-57), 145-51; tujk in izposojenk se A. Bajec loteva tudi v drugih razpravah o slov. knjižnem jeziku, gl. bibliografijo v Slavistični reviji XX (1972), 1, str. 3–17. — J. Toporišič, *Mesto tujk in tujih lastnih imen v glasoslovnem, oblikoslovnem in sklanjatvenem sistemu slovenščine*, JP II, 1967, 142-8; v SKJ 4, 1970, 122-42 (*Tuje v slovenskem knjižnem jeziku*); gl. tudi op. 6 v SR XIX (1971), 1, str. 58; — France Verbinc, *Slovar tujk*, 1968; — F. Jakopin, *Delež ruskih elementov v razvoju slovenskega knjižnega jezika*, SR XVI (1968), 65-90; — B. Urbančič, *O jezikovni kulturi*, Ljubljana 1972. In dr.

⁶ Prim. J. Toporišič, *Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v SSKJ I*, SR XIX (1971), 1, 55-75; — J. Rigler, *H kritikam pravopisa, pravorečja in oblikoslovja v SSKJ*, SR XIX (1971), 4, 433-62, (obakrat z literaturo).

⁷ V. Kiparsky, *On the Stratification of the Russian Vocabulary*, Oxford Slavonic Papers, 1971, str. 11.

⁸ Prim. V. A. Bogorodickij, *Obščij kurs ruskoj grammatiki*, Moskva 1935, str. 322–354, *O zaimstvovannyh slovah v ruskom jazyke* (z literaturo).

⁹ A. V. Isačenko, *Grammatičeskij stroj rusского jazyka v sopostavlenii s slovackim*, Bratislava 1954, str. 71–83; B. Markov, *Rodot na »evropeizmite« vo slovenskite jazici*. Referati na makedonskite slaviti za VI meġunaroden slavistički kongres vo Praga, 1968, str. 41–46.

¹⁰ A. V. Superanskaja, *Udarenie v zaimstvovannyh slovah v sovremennom ruskom jazyke*, Moskva 1968.

¹¹ O. N. Trubačev, *Iz slavjano-iranskih leksičeskikh zaimstvovanij*, Etimologija, 3–81, Moskva 1967.

¹² C. Thörnqvist, *Studien über die nordischen Lehnwörter im Russischen*, Upsala 1948.

¹³ M. Fasmer, *Greko-slavjanske štjudy*, Petersburg 1906-9; — K. Jordal, *Grečeskie zaimstvovanija v ruskom jazyke*, Scando-Slavica XIV (1968), 227-56.

vsem preko starocerkvenoslovanščine.¹⁴ Z ukrajinskih in beloruskih področij so v 16. in 17. st. prihajale poljske in latinske prvine, nemško (in deloma ponemčeno romansko) besedje pa je ruščino preplavilo v dobi Petra Velikega, ko se je Rusija v silni žeji po »evropeizaciji«, znanju in vojaški moči srečala z zahodnoevropskimi družbeno-ekonomskimi, vojaškimi, političnimi, administrativnimi in drugimi institucijami, z novimi predmeti in pojmi.¹⁵ Z odločitvijo Petra I., ki je bival nekaj časa na Nizozemskem v ladjedelnicah, da bo zgradil ladjevje in izšolal mornarje, je v neposredni zvezi močna nizozemska plast pomorskega izrazja v ruščini.

Prava mednarodna leksika začne pritekati v ruščino v drugi polovici 18. stoletja, ko prevlada francoski jezikovni vpliv in se v ruski znanstveni prozi množi mednarodna terminologija, besedni in sintaktični kalki po zahodnih jezikih. Delež angleščine je bil sprva skromnejši, njene prvine srečujemo največkrat v pomorstvu, športu in raznih igrah; anglizmi so se bolj zgostili v ruščini šele po oktobrski revoluciji in zlasti še po drugi svetovni vojni.¹⁶

Slovenščina je rastla v precej drugačnem sosedstvu in njene stike z neslovanškimi jeziki je do prve svetovne vojne v dobršni meri naravnavala nemščina. Narečna plast slovenščine je sprejela številne nemške izposojenke,¹⁷ na zahodu so se le-te pomešale s furlanskimi in italijanskimi, na vzhodu z nekaterimi madžarskimi. Veliko nemčizmov je v začetku prevzel iz narečij tudi knjižni jezik, vendar jih je pozneje polagoma odstranjeval in jih nadomeščal s kalki in slovanškimi izposojenkami; v drugi polovici 19. stoletja se je slovenščina popolnoma odprla v slovanski svet in začela uhajati izpod nemškega »kulturnega pokrova«, še naprej pa je nemščina ostala jezikovni filter za sprejemanje grških, latinskih in francoskih mednarodnih izrazov. O novem, samostojnem položaju slovenščine (tudi glede sprejemanja tujk) lahko govorimo za zadnjih petdeset let; s tiskanimi in govornimi občili prodira tuje besedje globoko v narečja in doživlja včasih kaj nenavadne preobrazbe.

O tem, kakšna bo glasovna podoba tujerodne besede, odločata predvsem glasovni sestav izvornega jezika in sestav jezika izposojevalca; seveda bi lahko idealno projicirali prvi sestav na drugega le v primeru, da ne bi bile vmešane časovne, posredniške in druge motnje, ki lahko občutno spreminjajo pričakovano korespondenco glasov. Poleg tega ob prehajanju besed iz jezika v jezik zadeneta drug ob drugega tudi dva pravopisna sistema, saj v knjižnih jezikih le redko pride do izposoje samo po zvočni poti,¹⁸ v praksi srečujemo zato najrazličnejše stopnje medsebojnega učinkovanja govorne in pisne tradicije. Tako je ruščina kljub doslednemu fonetičnemu načelu po zahodnoevropski rabi v večini primerov obdržala npr. pisavo dvojnih soglasnikov (asistent, klass),

¹⁴ Prim. G. Hüttl Worth, *Rol' cerkvenoslovanščine v razvitju ruskega literaturnega jezika*. American Contributions to the Sixth International Congress of Slavists (1968). The Hague 1968, 1—30.

¹⁵ N. Smirnov, *Zapadnoe vlijanie na russkij jazyk v Petrovskuju èpohu*, Petersburg 1910. Sbornik otd. r. jaz. 88, 2.

¹⁶ Prim. *Slovar' inostrannyh slov*. Red. F. N. Petrov in dr. Moskva 1964; — *Novye slova i značenija. Slovar'-spravočnik po materialam pressy i literatury 60-h godov*. Red. N. Z. Kotelova, Ju. S. Sorokin. Moskva 1971.

¹⁷ H. Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Berlin 1963.

¹⁸ Prim. M. Skubic, *Correspondences lexicales dans la langue de la presse contemporaine*. *Linguistica* VIII/2 (Ljubljana 1966-68), 187—211 in IX/1 (1969), 53—109; *Besedni romanizmi v slovenskem časopisnem jeziku*. *JiS* XV (1969-70), 45—54.

čprav se le v manjšini besed res tudi dvojno izgovarjajo;¹⁹ zaradi naslonitve na pisavo ali na druge izpeljanke iz iste osnove so ohranjeni v francoskih izposojenkah tudi končni soglasniki, npr. seržant, pasport, transport, sjužet; seveda je tak izgovor podpirala tudi nemščina. Včasih se zlasti pripona -ant zamenja z rusko -an (velikan) in iz tega nastanejo dvojnice, intrigan in intrigant.²⁰

Kako močno so se še v 19. stoletju prekrivali vplivi različnih jezikov, nam kaže v ruščini precejšnje omahovanje glede naglasnega mesta pri tujih samostalnikih. Francoski končni naglas je potegnil začasno za seboj več klasičnih izposojenk, tako da srečujemo poleg starega in tudi danes veljavnega naglašanja, kot je npr. *metafóra*, *proféssor*, *átom*, *déspot*, *klímat*, *símvol*, *biógraf*, *filólog* tudi naglase premaknjene proti koncu *metafóra*, *professór*, *atóm*, *despót*, *simból*, *biográf*, *filológ*. V nekaj primerih sta se ohranila oba naglasa, ki ločujeta pomene, npr. *háos* : *haós*, *átlas* : *atlás*, *tránsport* : *transpórt*. Francoskemu vplivu so podlegle tudi nekatere angleške izposojenke, npr. *ímport* → *impórt* in ponovno → *ímport*, *kómfirt* → *komfórt*. Neredko so tudi francoske izposojenke prevzele ponemčeni naglas, npr. *ádres* za fr. *adresse*, *pásport* za fr. *pasport*.

Mednarodne tujke je sicer sprejelo izobraženstvo, ki je dobro znalo vsaj francoščino, zato na tej stopnji ni prišlo v večji meri do tkim. ljudskega etimologiziranja in večjega predelovanja tujk; čim globlje pa so tujke prehajale v splošni pogovorni in narečni jezik, tembolj so zaradi nerazumljivosti dobivale stik s podobno zvenečimi ruskimi leksemi, tako da so množično nastajale smešne tvorbe, s katerimi se je ljudstvo zavedno ali nezavedno norčevalo iz tujega jezikovnega blaga, npr. *gul'var* za *bul'var* (po glagolu *guljat'*), *kijatr* za *teatr* (po samostalniku *kij* — biljardna palica). Pravo zakladnico ostroumnega ljudskega etimologiziranja je zbral pisatelj Leskov v znani povesti *Levšá* — *Levičnik*.

Pri sprejemanju grških izposojenk se ruščina v nekaterih glasovnih zamenjavah vidneje loči od slovenščine; medtem ko je glasovna podoba teh izposojenk v ruščini vsaj do 18. stoletja temeljila na živem izgovoru bizantinske grščine in je stari *b* (beta) prevzela kot *v*, *th* kot *f*, *ē* kot *i*, imajo grške izposojenke v slovenščini le zahodno, latinizirano (mednarodno) podobo (*b* = *b*, *th* = *t*, *ē* = *e*). Ta zahodnoevropski izgovor je v 18. stol. začel prekrivati srednjegrškega, zaradi česar je le manjše število besed zadržalo stari izgovor, večina pa se je podredila novemu valu; ruski izgovor *Fēdor* ustreza našemu *Teodor* (*th* → *f*, oz. *t*), *Foma* — *Tomaž*, *alfavit* — *alfabet* (*b* → *v*, oz. *b*, *ē* → *i*, oz. *e*). Pogosto srečujemo še v 18. stol. zapise *featr*, *feorija*, *feolog*, *fema*, *vivliofika*,²¹ ipd. za poznejše evropeizirane oblike *teatr*, *teorija*, *teolog*, *tema*, *biblioteka*. Nekaj starega izgovora se je ohranilo tudi v mednarodnih strokovnih besedah (arifmetika), pri nekaterih se ohranja obojni izgovor (algoritm in algorifm), večina pa pozna za *th* le zahodni tip izgovora (teorema, tezis). Zanimivo je, da se je stari grški termin *rhythmós* razcepil v dva samostojna pomena (pravzaprav v dve besedi) v *rimo* in *ritem*, rus. *rifma* : *ritm*.

¹⁹ Prim. R. I. Avanesov, S. I. Ožegov, *Russkoe literaturnoe proiznošenie i udarenie*. Slovar'-spravočnik. Moskva 1959.

²⁰ A. V. Superanskaja, *Intrigan ili intrigant*. VKR III, 214-20; — gl. tudi I. G. Dobrodomov, *Novaja odežda staryh slov*. Russkaja reč (1972), 2, 67-72 (o besedi *jogurt*).

²¹ M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg 1953-58.

V glasovnem odnosu do zahodnoevropskih jezikov (francoščina, nemščina, angleščina) imata ruščina in slovenščina v vokalizmu podoben položaj (če ne upoštevamo redukcije v nenaglašanih zlogih, imata oba jezika v primerjavi z zahodnimi jeziki trikrat manj samoglasnikov), medtem ko se ruščina zaradi ločevanja trdih in mehčanih soglasnikov temeljno razhaja s slovenščino in zah. jeziki. Nadvse pomembno je vprašanje, s katero vrsto soglasnikov ruščina substituira enovrstne soglasnike zahodnih jezikov in na kakšen način ruščina in slovenščina s svojim skromnim številom samoglasnikov zamenjujeta pisano množico zahodnoevropskih. Zaradi dvojnosti soglasnikov ima ruska pisava tudi dvojno število znakov za samoglasnike (5 + 5), kar v pisnem jeziku lahko s pridom uporabi tudi pri tujkah. Oglejmo si na nekaj primerih postopek v ruščini in ga primerjajmo s slovenskim. Znano je, da niti ruščina niti slovenščina nimata sprednjih labializiranih samoglasnikov *ü* in *ö*, v nemščini in francoščini pa sta zelo pogostna. Pri sprejemanju zahodnih besed z *ü* in *ö* si je ruščina pomagala iz zadrege tako, da je palatalno prvino izgovora tujih samoglasnikov prenesla na spredaj stoječi soglasnik, in tuja zveza *sü* je prešla v rusko *s'u*, zveza *sö* pa v *s'o* (*s* predstavlja katerikoli parni soglasnik, npr. fr. *bureau* → *bjuró* (izg. *b'uro*), fr. *sujet* → *sjužét* (izg. *s'užet*), nem. *Dürer* → *Djurer* (izg. *d'urer*); fr. *chauffeur* → *šofër* (izg. *šaf'or*), enako še npr. *minër*, *žonglër*, *gravër*); slovenščina, ki pozna kot zahodni jeziki samo enovrstne srednje soglasnike, mora pri zamenjavi samoglasnikov *ü* in *ö* žrtvovati njuno labialnost, tako da dobimo zanju slovenski *i* in *e*, zato se isti primeri glasijo: *biró*, *sižé*, *dírer*; *šofër*, *minër*, *žonglër*, *gravër*. Vse gradivo pa se ne da stisniti v to idealno shemo; za nemški knjižni *ü* je v ruščini večkrat tudi *i*, npr. *Flügel* → *fligel'*, *Schlüsselburg* → *Šlisel'burg*, *Früstück* → *irištyk* — verjetno po narečnem izgovoru; neustrezen je tudi *u* v samostalniku *bufét* za fr. *buffet* in slov. *bifé*. Ruski *u* najbrž podpira italijanski *buffetto* (tudi v pogovorni slovenščini izgovor nenehno omahuje med *bifé* in *bufét*, vendar moramo drugi izgovor pripisovati predvsem vplivu napisov *bufet* in *buffet*). Za ruskimi soglasniki, ki nimajo mehčanega para (*c*, *ž*, *š*), se *ü* substituira v pisavi prav tako z *ju* (v nasprotju s pravopisom), izgovor pa je neustaljen (*žu*, *žju*, *žü*): *Cjurih*, *žjuri*, *brošjura*; tuji *ö* je za temi soglasniki zastopan kot *o* (v pisavi označen z *o* samo za *c*, sicer kot *ë*), npr. *tancór* (*o* po fr. *danseur*), *dirížër*, *montažër*, *stažër*, *akušër*, *retušër*; v slovenščini je v primerih, ki obstajajo, substitucija seveda ista kot zgoraj: *montažër*, *akušër*, *retušër*.

Francoski nosni samoglasniki *ã*, *õ*, *ẽ* (*ã* je zelo redek) se v ruščini v vseh položajih razcepijo na ustni samoglasnik in ustrezni nosnik *n* ali *m* po pisavi izvirnika, npr. *anžambeman*, *bonvivan*, *gobelen* za fr. *enjambement*, *bonvivant*, *gobelin*. Podobno ravna tudi slovenščina (*bonvivan*, *gobelin/goblen*, *virman*), čeprav v besedah na *-ma* rada opušča nosnik (*agrema*, *abonma*, *amandma*, *apartma*, *departma*, *angažma*); takšen izgovor ima tudi po francosko pisani *enjambement* (*anžambma*), zato je nesprejemljiv izgovor, ki ga navaja Verbinc v svojem slovarju tujk (*ažabmä*), saj bi tak izgovor zabranil besedi vstop v sklanjatveno paradigmo (*ažabmäja* ni mogoče izgovoriti).

Da si lahko naval tujega besedja izbojuje tudi glasovne kombinacije, ki v sprejemajočem jeziku prej niso bile možne, pričajo številne ruske tujke z začetnim nehotiranim *e*, z nehotiranim *e* po samoglasnikih in z nemehčanimi parnimi soglasniki (zlasti dentali) pred *e*. Dokler so take besede prihajale v jezik posamič,

so se sproti prilagajale (Evropa, Evgenij, z *je-*), pozneje pa je bil tudi v pisavo vpeljan poseben znak \exists (obrnjeni e),²² ki naj bi preprečeval jotacijo in v tujkah varoval za ruščino nenavaden izgovor (èkonomija, sèkonomit', poèt); nekaj opore je ta izgovor vendarle imel v medmetih (èh, èdak), pa tudi v sicer mladem kazalnem zaimku *ètot*. Število izposojenk z začetnim nehotiranim e silovito narašča,²³ medtem ko ostaja število besed z *je-*, *jo-* bolj ali manj nespremenjeno. Najmanj trdno in urejeno je stanje v izgovoru in v pisavi *e/è* za soglasniki. Pisave z *è* se v tem položaju ruski pravopis izogiblje, raje ima pisavo z *e*, in tako pušča bralca v dvomih, ali naj izgovarja trd ali mehčan soglasnik. Pisavo z obrnjenim *è* srečamo v nekaterih mladih tujkah (*kètč*, *kèmping*, *uikènd*, *bèkhènd*), sicer pa se kmalu začnejo pisati tudi dvojnice z *e* (*bekhend*). Ker ni mogoče za pisavo z *e* (*te*, *de*) izpeljati pravila, kdaj naj se soglasniki mehčajo in kdaj ne, v slovarjih posebej zaznamujejo trd izgovor. V splošnem bi lahko rekli, da imajo trd izgovor bolj učene besede, dokler ne pridejo v širšo rabo; ko se potopijo v pogovorno plast, niso več izjeme in prevzamejo mehčan izgovor. Nekaj primerov za trd izgovor: *tender*, *teizm*, *tembr*, *tezis*. Seveda poznajo le mehčan izgovor (*t'*) splošno rabljene besede kot *tema*, *tele-*, *tekst*, itd. Le trd izgovor imajo imena za soglasnike v abecedi (*bè*, *dè*, *gè*, itd.).

Evropski srednji *l* si pri prehajanju v ruščino iz ruske dvojice *l' — l* ne izbere zmeraj zamenjave v mehčanem *l'*; taka tendenca sicer prevladuje (*mebel'*, *duèl'*, *ljapsus*, *ljumen*, *ljumbago*, *ljucerna*, *assimiljacija*, *populjarnyj*, *modal'nyj*, *formal'nost'*, itd.), niso pa redke tudi substitucije z velarnim *l* (*lava*, *lampa*, *lozung*, *lupa*).

Med najbolj nenavadne zamenjave štejemo ruski soglasnik *g* za germanski (in drugi) grleni *h*; nahajamo ga v grških, francoskih, nemških in dr. izposojenkah, svoj izvor pa ima ta substitucija gotovo v belorusko-ukrajinskem posredništvu, ki je preko svojega pripornika γ omogočilo zamenjavo z ruskim zapornikom *g*. (*Halstuch* → *galstuk*, *Buchhalter* → *buhgalter*, *Heine* → *Gejne*, *Havre* → *Gavr*, *hidro-* → *gidro-*, *hiper-* → *giper-*, *hipo-* → *gipo-*, *histo-* → *gisto-*, ipd.). V imenu *German* sta zastopana tako grški *Germanós* kakor tudi nemški *Hermann*.

Ruski samostalnik *jumor* kaže na drugotno angleško posredništvo, saj pričajo starejši zapisi (*gumor*) za nemški izvor; dvakratno izposojo srečamo tudi pri samostalniku *ippodrom/gippodrom*, ki se je pod francoskim vplivom preuredil iz starega *ipodromie* (po srednjegrškem izgovoru). V najnovjših izposojenkah bi se izgovor z *g* preveč oddaljil od izvorne glasovne podobe, zato tudi Rusi večkrat substituirajo zahodni grleni *h* s svojim velarnim pripornikom (*hippi*, *hobbi*).

Angleški dvoustnični *w* zamenja slovenščina v vseh položajih s svojim ustnično-zobnim *v*, v ruščini pa ga zastopata *u* in *v*, npr. *weekend* → sl. *vikend*, r. *uikènd*, toda *whisky* → sl. *viski*, r. *viski*. Med mlajšimi izposojenkami iz športnega izrazja se ne ujemata v ruščini npr. *džiu-džitcu* in *dzjudó*; v obeh primerih gre za angl. *dž* (*j*), čemur ustreza tudi slov. *džiudžic* in *džudo*. Za rusko *dzjudo* je treba iskati razlago v neposrednem stiku z japonsščino.

²² Namesto ruske črke za obrnjeni e uporabljamo v transliteraciji znamenje *è*.

²³ V cit. slovarju *Novye slova...* jih je blizu 60, medtem ko se z *je-*, *jo-*, začenjata samo evrovidenie in *eiočka* (posebna naprava za molžo).

Naglasno je ruščina vključila tujke tako, da jih je razporedila med akcentsko najbolj aktivne zloge, ti pa so: zadnji, predzadnji in predpredzadnji.²⁴ Najbolj sta obremenjena predzadnji in zadnji zlog (vsaj pri samostalnikih). Ta naglasni okvir je bil dovolj prostoren, da se izvorni jeziki s svojim naglašanjem ruskemu vzorcu niso preveč upirali. Med izposojenkami je sicer prišlo tu in tam do naglasnega nihanja,²⁵ v sklanjatveni in spregatveni paradigmi pa so tujke naglasno med najbolj »pravilnimi« besedami. Tuje besede, posebno pa mednarodno izrazje, le redko nastopajo posamič, v večini primerov se zbirajo v večjih skupinah s tipičnimi in izrazitimi deli ali priponami; s tem pa so tudi naglasno razmeroma trdno povezane. Lepe naglasne paralele lahko nanizamo pri samostalnikih na r. *-métrijsa*: sl. *metrija*, *-grátija*: *-grafija*, *-lógija*: *-logija*;²⁶ pri pridevnikih se naglasno mesto v obeh jezikih zamenja in je r. *-metričeskij*: sl. *métričen*, *-gráfičeskij*: *gráfičen* (*-grátski*), *-logičeskij*: *lógičen* (*-lóški*). Tudi pri večini drugih samostalnikov na *-ija* se naglasno mesto med ruščino in slovenščino enako uravnava, npr. *garmónija*: *harmonija*, *hímija*: *kemija*, *poèzija*: *poezija*, *kleptománija*: *kleptomanija*, *kategorija*: *kategorija*, *kalórija*: *kalorija*, *indústrija*: *industrija*. Temu prevladujočemu razmerju se vsi samostalniki na *-ija* ne podrejajo, zato bi lahko našli precej slovenskih samostalnikov naglašanih na tretjem zlogu (*invérvzija*, *distribúcija*, *revolúcija*, itd.) in ruskih na predzadnjem zlogu (*simetrija*, *polimetrija*, *telegrafija*, *dihotomija*), tako da se tu r. in sl. naglas ujemata.

Za uvrstitev v sklanjatveni vzorec je odločilnega pomena, kako je pri izposojeni besedi adaptiran njen konec;²⁷ ta pa odloča pri večini samostalnikov tudi o njihovem spolu. V ruščini se uvrstijo v moško sklanjatev samostalniki na trd (parni) soglasnik, nevtra s končnico *-o*, *-e*, in v žensko samostalniki na *-a*; samostalniki na mehčan soglasnik so deloma v moški, deloma v ženski sklanjatvi na soglasnik. Če konec tujega samostalnika ne ustreza nobenemu v jeziku že delujočemu tipu, se navadno adaptira s pripono in končnico ali samo s končnico. Slovenščina pri tem ni v zadregi, ker si s svojim »univerzalnim« *j* vključi v sklanjatev tuji samostalnik s kakršnimkoli vokaličnim koncem in se pri tem ne ozira na pisavo: *kakadu-j-a*, *rokoko-j-a*, *amandma-j-a*, *premiera* (izg. *preme-ja*) itd.), v ruščini pa se je izoblikovala razmeroma številna skupina tujih samostalnikov na *a*, *o*, *e*, *i*, *u*, ki v knjižnem jeziku niso našli ustreznega sklanjatvenega vzorca in so zato ostali nesklonljivi, npr. *buržuá*, *pal'tó*, *dekoI'té*, *žjurí*, *marabú*.²⁸

Samostalniki iz te skupine, ki ne pomenijo živih bitij, so srednjega spola (izjema je le *kófe*), ženskega ali moškega spola so le tisti, ki so izgubili oporni samostalnik ženskega ali moškega spola, npr. *mini* ž. (zaradi *jubka*), *mokko* m. (zaradi *kofe*). Kako so si nekateri samostalniki »prizadevali« priti v sklanjatveni obrazec, pričajo oblike kot *kofej*,²⁹ *karej*, *želej*, *defilej*, ki se pojavljajo še v 19. stol. Ta *-j* je samostalnikom spremenil spol in jih vključil v moško sklanjatev, zato

²⁴ Prim. naglasno tabelo za 5159 izposojenih samostalnikov v ruščini (Superanskaja, *Udarenie v zaimstvovannyh slovah* . . ., str. 257).

²⁵ Gl. seznam ustreznih prispevkov v *Voprosy kul'tury reči*, VIII, 1967, str. 262-71.

²⁶ Prim. H. H. Bielfeldt, *Rückläufiges Wörterbuch der russischen Sprache der Gegenwart*. Berlin 1958.

²⁷ D. S. Worth, *On the stem/ending boundary in Slavic indeclinables*. Zbornik za filologiju i lingvistiku, IX, Novi Sad 1966.

²⁸ B. O. Unbegaun, *Les substantifs indéclinables en russe*. RES XXIII (1947), 130-45; — A. V. Isačenko, *Morpheme Classes, Deep Structure, and the Russian Indeclinables*. IJSLP XII (1969), 48-72.

²⁹ Prim. B. A. Margarjan, V. S. Gimpelevič, *Istorija slova kofe. O rode slova kofe*. Russkaja reč (1972), 2, str. 57-62.

je omahovanje v spolu ostalo tudi potem, ko so se isti samostalniki znašli spet brez končnega *-j*. Pri samostalnikih na *o*, *e* se končna samoglasnika ne občutita kot končnica in se zato taki samostalniki ne morejo izenačiti s samostalnikoma tipa *seló*, *bytié*. V slovenščini preprečuje sklanjatev brez *-j* zlasti končni naglas samostalnikov na *ó*, npr. *témpo* — *témpa*, *lóto* — *lóta* : *biró* — *birója*, *rokokó* — *rokokója*. Kljub izoliranosti od večine ruskih samostalnikov skupina nesklanjavanih še vedno privlači nove, npr. *régbi*, *dzjudó*, *fotopanó*, *èlektrotabló*, *bibisi* (BBC), *bikíni*, *jupí*, *šou*, *èkspó*, *kašpó*, *nejtríno*, *bistró*, *motoráli*, *háli-gáli*, *sirtáki*, *kalípso*, *i-ha-há*, *búgi-vúgi*, *mánki*, *lóbbi*, *lípsi*, *límbó*.

Večje število izposojenih samostalnikov je v 19. stol. še nihalo med moškim in ženskim spolom, npr. *biskvit* — *biskvita*, *zal* — *zala*, *komod* — *komoda*, *taks* — *taksa*, *èpizod* — *èpizoda*, *ègid* — *ègida*, itd.³⁰ K ustalitvi spola in s tem tudi sklanjatve je gotovo vplivala tudi večja vloga govornega jezika v zadnjih desetletjih.

Nekatere tujke potrebujejo daljši čas, da se ustalijo in zasidrajo v eni obliki. Zelo zgovoren primer za omahovanje je gotovo samostalniška *bitels*, ki ima v ruščini kar štiri različne množine: *bitlž*, *bit(t)ly*, *bitlzy*, *bitlzy*,³¹ pač zaradi močnega angleškega vpliva v izgovoru. Nasprotno pa ima drugi samostalniška iz iste družine čisto slovansko lice (*bitnik*). Iz angl. *beat* (tepsti, tolči, biti) je bil po slovanskem vzorcu (*sputnik*) narejen angl.-slovanski hibrid *beat-nik*,³² kjer pa sta se pomensko ujeli tudi podstavi *beat* — *bit*.

Ruščina in slovenščina izpeljujeta pridevnike iz tujih osnov s priponama *-sk-* in *-n-*, vendar se izbira te ali one pripone vedno ne ujema, precej različni pa sta tudi realizaciji; tudi s pripono *-ov-* ruščina lahko samostojno tvori pridevnike od nekaterih tujih osnov (*dempingovjy*, *kliringovjy*), v slovenščini pa je *-ov-* navadno le vmesni člen, ki razrahlja pretežno soglasniško skupino, npr. *fant-ov-ski*, *anarhist-ov-ski*. Najizrazitejša in najbolj razširjena ruska pripona *-ičeskij* je zlita iz tujih pridevniških koncev *-ikos*, *-icus*, *-ique*, *-isch* in iz ruske pripone *-sk-*, npr. *biolog-ičeskij*, *geograf-ičeskij*, *fantast-ičeskij*, *trag-ičeskij*. Vzporedno s tipom na *-ičeskij* pa je večina teh pridevnikov izpeljala tudi obliko s pripono *-n-* (*-ičnyj*); čeprav ni mogoče natančno pomensko razmejiti obeh tipov, se velikokrat pokaže, da je tip na *-ičnyj* kakovosten, tip na *-ičeskij* pa odnose (*liričnyj* : *liričeskij*, *tragičnyj* : *tragičeskij*); pridevniki na *-ičnyj* so tudi bolj pripravi za tvorbo prislovov in za stopnjevanje (*lirično*, *lirične*). V ruskih slovarjih so številni pridevniki na *-ičnyj* označeni s kvalifikatorjem knjižno, medtem ko je tip na *-ičeskij* nevtralen.³³

Ruski pridevniki, izpeljani iz samostalnikov na *-ist*, imajo včasih kar tri oblike: *nacionalist-ičeskij*, *nacionalist-ičnyj*, *nacionalistskij*; *formalist-ičeskij*, *formalist-ičnyj*, *formalist-skij*. V slovenščini imajo ti pridevniki praviloma le eno obliko:

³⁰ *Izmenenja v oblasti rodovoj prinaložnosti suščestvitel'nyh*. V knjigi: *Izmenenja v slovoobrazovanii i formah suščestvitel'nogo i prilagatel'nogo v russkom literaturnom jazyke XIX veka*, Moskva 1964, str. 136–149. (Očerki po istoričeskoj grammatike russkogo literaturnogo jazyka XIX veka. Red. V. V. Vinogradov, N. Ju. Švedova).

³¹ *Novye slova i značenija*, 79.

³² A. A. Bragina, *Bitnik*. *Voprosy kul'tury reči*, V, 1964, 191–6.

³³ A. Bajcu se zdi v slovenščini pripona *-ičen* »najbolj splošna in zato najbolj brezbarvna«. (Besedotvorje slovenskega jezika II, 1952, str. 40.).

nacionalist-ičen, formalist-ičen; čeprav obstaja možnost, da se s pomočjo vmesnega -ov- izpeljejo tudi pridevniki na -ski, npr. *dekabrist-ov-ski, anarhist-ov-ski*, se ta način le redko realizira. Iz tujih osnov se tudi v slovenščini velikokrat dajo izpeljati po trije pridevniki s priponama -n- in -sk-, npr. *higroskop, higroskopski, higroskopičen*, ki jih šteje SSKJ I za enakovredne (ki vpija vlago iz zraka). Podobne razlike kot pri ruskih tipih na -ičeskij in -ičnyj začutimo tudi v slovenskih dvojicah, npr. *mehanski — mehaničen, dramatski — dramatičen*, ipd.;

Močna skupina pridevnikov iz tujih osnov je v ruščini tudi tip na -ónnyj, npr. *èkskursionnyj, derivacióunnyj, transkripcióunnyj*, ki ima slovenske vzporednice na -ski: *ekskurzíjski, derivacíjski, transkrípcijski*.

Med slovenske posebnosti prištevamo nesklanjavne pridevnike,³⁴ ki tvorijo sicer majhno skupino v narečjih in v pogovorni plasti jezika, vendar so nekateri pogosto rabljeni (*fejst fant*); prevzeti so iz nemščine, označujejo pa navadno človeške lastnosti (*fajn, politiš*). — V taki vlogi nastopajo v novejšem času tudi nekateri samostalniki (*beatles frizura*).

Glagolske izpeljave iz tujih osnov se uvrščajo v obeh jezikih brez izjeme v produktivne glagolske vrste; v ruščini je najmočnejša skupina glagolov na -ova-t', -ir-ova-t', -izir-ova-t', ki se je tako vključila v spregatveni vzorec glagolov tipa *čustvovat', bedstvovat', sledovat'*, ima pa svoje izhodišče v mednarodnih glagolih na -ieren (v nemščini). Druga posebno izrazita skupina so glagoli na -ničat', ki so se pridružili ruskim glagolom tipa *plotničat'*, razvili so precejšnjo produktivnost, so pa bolj doma v pogovornem jeziku in imajo neredko slabšalen pomen. Včasih so nastajali tudi iz celih francoskih fraz, npr. *poferlakurničat'* (fr. *faire la cour* — dvoriti). Tuje osnove pritegujejo v manjši meri tudi druge glagolske vrste, npr. ijevski glagoli, kot je *bombít'*.

V slovenščini so mednarodni glagoli uvrščeni v ajevsko skupino, npr. *telefonír-a-ti, modern-izír-a-ti*. Naglas je v slovenščini ustaljen, prav tako v ruščini pri glagolih na -írovat', -izírovat'; pri glagolih brez značilnega -ir- pa je naglas deloma na -ová-t' (*formovát', modernizovát'*), deloma pa na osnovi (*filosófstvovat', réktorstvovat'*). V nekaj primerih sta izpeljani dvojici glagolov (na -ovat' : -irovat') z različnimi pomeni, npr. *formovat' glinu : formirovat' karakter; formirovat' pravitel'stvo*. Svojo veliko produktivnost kaže tip -izirovat' — -izirati tudi s tem, da se je razširil na domače osnove, iz katerih dela mednarodne glagole: *sovetizirovat', jarovizirovat', rusificirovat'*, itd. (sl. npr. *sovjetizirati, jarovizirati* — usposobiti ozimno žito za spomladansko setev, *slovenizirati*). Ruska posebnost pri glagolih na -ovat', -irovat' je še v tem, da lahko izpeljujejo sekundarne nedovršnike, npr. *organizovát' — organizóvyvat', zainteresovát' — zainteresóvyvat', peresortírovat' — peresortiróvyvat'*, kar seveda priča o močno razvitem vidkem mehanizmu v ruščini.

V referatu se številnih vprašanj v zvezi s tujkami nismo dotaknili, druge smo lahko le nakazali, zaslužila pa bi podrobno in kompleksno obdelavo v vseh slovanskih jezikih.

³⁴ Hanna Orzechowska, *Kilka uwag o przymiotnikach nieodmiennych i o pokrewnych zjawiskach w języku słowenskim*. IJSLP VII (1963), 18–51.